

Оксана Михайлівна ТРАЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua

УДК 347.939

ПОНЯТТЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розкрито поняття зупинення провадження у справі, визначено проблеми наявні, при його формулюванні. Встановлено, що в сучасній цивільній процесуальній науці склались різні наукові підходи до визначення зупинення провадження у справі, зокрема, як тимчасової перерви в провадженні по цивільній справі, як перенесення розгляду справи, як тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду, як зупинки всіх процесуальних дій у справі. Розширено коло ознак, що характеризують зупинення провадження у справі. Додатково аргументується, що зупинення провадження у справі — це тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій. Звертається увага на можливість застосування цього різновиду ускладнення цивільного процесу при підготовці справи до судового розгляду, неможливість передбачення моменту усунення обставин, які зумовили зупинення провадження у справі. Обґрунтовано потребу законодавчого визначення поняття зупинення провадження у справі, детальної регламентації цього процесуального інституту. Визначено необхідність законодавчого закріплення можливості здійснення права на забезпечення доказів, забезпечення позову після постановлення ухвали про зупинення провадження у справі, сформульовано відповідні пропозиції щодо внесення змін до цивільного процесуального законодавства.

Ключові слова: зупинення провадження у справі, забезпечення доказів, забезпечення позову.

© Трач О. М., 2015

Під час судового розгляду цивільних справ можуть виникати обставини, які ускладнюють цивільний процес, перешкоджають розгляду справи. Наявність окремих із них зумовлює зупинення провадження у справі. Проте не можна стверджувати про їх вплив лише як перешкоду для судового процесу, оскільки їх врахування сприяє досягненню мети цивільного судочинства, ухваленню судом законного та обґрунтованого рішення. Проблеми зупинення провадження у справі є багатоаспектними.

Незважаючи на значимість для цивільного процесу зупинення провадження у справі, ЦПК України не містить його дефініції. У науковій літературі щодо поняття, сутності зупинення провадження у справі відсутня єдність поглядів. Не знайшли належного правового регулювання окремі підстави застосування цього виду тимчасового припинення провадження у справі. Окремі із них потребують удосконалення, зміни підходів правового регулювання.

Недостатня розробленість на законодавчому рівні цього різновиду тимчасового припинення провадження у справі зумовлює виникнення низки дискусій у науковій сфері, колізій у судовій практиці, що має своїм наслідком в окремих випадках порушення судами норм процесуального права.

Незважаючи на практичне значення зупинення провадження у цивільній справі, наявність судових помилок, що допускаються у його застосуванні, фундаментальні дослідження, присвячені проблематиці, проводились до середини 70-х років ХХ ст. такими вченими-процесуалістами, як: М. А. Гурвіч, А. О. Добровольський, П. Я. Трубніков, Є. Г. Пушкар, К. С. Юдельсоном та ін.

У сучасній вітчизняній науковій літературі зупиненню провадженню у справі не приділено належної уваги. Окремі аспекти форм тимчасового припинення провадження у справі висвітлювались у роботах І. О. Безлюдько, Ю. В. Білоусова, В. В. Васильченка, М. Б. Гарієвської, К. В. Гусарова, О. О. Дроздова, Я. П. Зейкана, В. В. Кравчука, В. В. Комарова, Д. Д. Луспеника, В. Ю. Мамницького, В. П. Паліюка, О. І. Угриновської, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана та ін. Дефініція зупинення провадження у справі наводиться в навчальних посібниках, науково-практичних коментарях ЦПК України. Проте комплексного дослідження поняття зупинення провадження у справі, його ознак, проблем застосування в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства не проводилось.

Відсутність легального визначення зупинення провадження у справі, значимість для правозастосовчої практики обумовлюють потребу його дослідження. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: дослідження наявних у сучасній науковій літературі підходів щодо визначення зупинення провадження у справі, з'ясування його ознак; визначення можливості забезпечення доказів, забезпечення позову після постановлення ухвали про зупинення провадження у справі, розробка дефініції зупинення провадження у справі, внесення пропозицій щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства.

Така форма ускладнення цивільного процесу регламентована ст.ст. 201–204 ЦПК України [1]. Проте в цих нормах відсутнє визначення його поняття. Не наводиться воно й у Постанові Пленуму Верховного

Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 “Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції” [2]. Це, у свою чергу, зумовлює виникнення з цього питання низки дискусій у науковій літературі. Серед вчених-процесуалістів наявні різні підходи щодо його визначення.

Так, на думку В. В. Кравчука, О. І. Угриновської, зупинення провадження по справі — це врегульована законом і оформлена ухвалою суду тимчасова перерва в провадженні у цивільній справі, викликана наявністю однієї з передбачених у законі обставин, які заважають здійснювати її розгляд [3, с. 550]. Вважаємо, що визначення зупинення провадження у справі шляхом посилання на перерву є некоректним, оскільки в ЦПК оголошення перерви в судовому засіданні виокремлено в самостійний різновид ускладнення цивільного процесу, тимчасового припинення провадження у справі. Вказані правові категорії не можна ототожнювати. Крім того, наведене визначення містить ознаки перерви в розгляді справи, адже ця форма ускладнення врегульована законом, оформляється ухвалою суду, викликана наявністю обставин, які заважають здійснювати її розгляд (наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 191 ЦПК України у зв’язку з необхідністю подання нових доказів). Разом з тим у наведеній дефініції не акцентується увага саме на характерні ознаки зупинення провадження у справі, що відрізняють його від інших форм тимчасового припинення провадження у справі.

В. Ю. Мамницький також визначає зупинення провадження у справі через категорію перерви. Однак він виокремлює додаткові ознаки зупинення провадження у справі. Під ним він розуміє перерву в судовому розгляді на невизначений строк у випадках, прямо вказаних у законі. Зупинення провадження у справі викликається обставинами, які перешкоджають розгляду справи по суті, але не можуть бути усунуті ні судом, ні сторонами, тобто вони не залежать від їх волі [4, с. 609]. Вважаємо, що вказівка у дефініції на таку ознаку, як невизначений строк, є не зовсім коректною, оскільки ст. 203 ЦПК України визначаються строки, на які зупиняється провадження у справі. Разом з тим поділяємо точку зору про необхідність виокремлення в цивільному процесі не лише строків, а й термінів. На нашу думку, слід вказувати на неможливість передбачення саме моменту усунення підстав, які зумовили зупинення провадження у справі.

Це одна із ознак, яка відрізняє зупинення провадження у справі від відкладення розгляду справи. Так, відповідно до ст. 191 ЦПК України суд, відкладаючи розгляд справи, призначає день нового судового засідання. На відміну від відкладення, при зупиненні конкретна дата відновлення провадження у справі не може бути визначена судом. Провадження у справі буде відновлено після усунення обставин, що обумовили його зупинення.

У сучасній науковій літературі під зупиненням провадження у справі розуміють також перенесення розгляду справи. Так, на думку Ю. В. Білоусова, М. Б. Гарієвської, зупинення провадження у справі — це процесуальна дія суду про перенесення розгляду справи на невизначений строк за наявності чітко передбачених законом підстав, які перешкоджають розгляду справи [5, с. 439]. Відповідно до тлумачного словника

“переносити” означає переміщати кого-, що-небудь з одного місця в інше; змінювати місцезнаходження чого-небудь або місце, де щось відбувається, відбуватиметься; призначати що-небудь на інший час, день [6, с. 876]. При зупиненні провадження у справі суд не може вказати конкретний час, день відновлення провадження у справі.

Вважаємо вдалим визначення зупинення провадження у справі через термін припинення. “Зупиняти” відповідно до тлумачного словника значить припиняти рух кого-, чого-небудь, примушувати когось або щось стати, спинитися; припиняти перебіг чого-небудь, переривати якусь дію, справу і т.ін. [6, с. 288] Так, на думку М. Й. Штефана, зупинення провадження у справі — це тимчасове, на невизначений строк, припинення процесуальних дій щодо розгляду справи, спричинене обставинами, які унеможливають подальший розвиток процесу [7, с. 388]. В. В. Васильченко зазначає, що це тимчасове припинення розгляду справи на невизначений строк з незалежних від суду та осіб, які беруть участь у справі, обставин, що перешкоджають подальшому рухові справи [8, с. 525]. На думку С. Я. Фурси, під зупиненням провадження у справі слід розуміти тимчасове припинення провадження у справі на точно невизначений строк, який виникає при настанні певних об’єктивних обставин, точно визначених у законі, за наявності яких суд не може продовжити розгляд справи [9, с. 651]. Однак, як нами вже зазначалось, ми не погоджуємось із вказівкою у поданих визначеннях на невизначеність строку.

В. П. Паліюк, І. О. Безлюдько визначають зупинення провадження у справі як тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду із визначених у законі об’єктивних підстав, які перешкоджають подальшому розгляду справи і щодо яких неможливо передбачити їх усунення [10, с. 313; 11, с. 238]. Разом з тим у цій дефініції не враховано, що такий вид ускладнення провадження у справі можливий не лише на стадії судового розгляду. Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. “Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду” зупинення провадження у справі при проведенні попереднього судового засідання відповідає вимогам ЦПК України [12]. На це вказує й розміщення норм, що регламентують цей вид ускладнення в окремій главі (6) розд. III.

Я. П. Зейкан вважає, що зупинення провадження у справі — це тимчасова і повна зупинка всіх процесуальних дій у справі, у зв’язку з настанням передбачених у законі обставин, які перешкоджають подальшому судочинству [13, с. 414].

Отже, в сучасній науковій літературі склались різні наукові підходи до визначення зупинення провадження у справі, зокрема, як тимчасової перерви в провадженні по цивільній справі, як перенесення розгляду справи, як тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду, як зупинки всіх процесуальних дій у справі.

Зупинення провадження у справі спрямоване на забезпечення здійснення сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, своїх процесуальних прав, ухвалення обґрунтованого судового рішення. Воно зупиняє перебіг процесуальних строків. Разом з

тим обставини, які перешкоджають подальшому розгляду справи і щодо яких неможливо передбачити момент їх усунення, в часі мають значні темпоральні межі, понад установлені строки розгляду справи, у зв'язку із чим виникає питання: чи допускається під час зупинення провадження у справі, як виняток, вчинення окремих процесуальних дій, пов'язаних із здійсненням особами, які беруть участь у справі, своїх процесуальних прав, законодавче закріплення яких є однією із складових досягнення мети цивільного судочинства, забезпечення виконання у майбутньому судового рішення? Виникає, на нашу думку, проблема забезпечення балансу у здійсненні права на зупинення провадження у справі та можливості реалізації, як виняток, інших процесуальних прав.

Цивільне процесуальне законодавство не містить норми, яка б регламентувала таку правову ситуацію. У науковій літературі з цього приводу лише окремі вчені-процесуалісти, зокрема такі, як Я. П. Зейкан, В. П. Палюк, виокремлюють таку самостійну ознаку зупинення провадження у справі, як заборону вчинення будь-яких процесуальних дій до поновлення провадження у справі [13, с. 414; 14, с. 354]. Інші наведені вище процесуалісти у своїх дефініціях оминають це питання.

Зокрема виникає питання: чи можливе здійснення права на забезпечення доказів, якщо у справі постановлена ухвала про її зупинення? Роз'яснення цієї правової ситуації відсутнє й у постановках Пленуму Верховного Суду України "Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду", "Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції". З однієї сторони, ст. 203 ЦПК України, визначаючи строки, на які зупиняється провадження у справі, вказує на неможливість здійснення цього права. У той же час інститут забезпечення доказів запроваджений у цивільному процесуальному праві з метою забезпечення нормального здійснення процесу доказування шляхом закріплення доказів, якщо існують обставини, що можуть унеможливити або ускладнити надання потрібних доказів. Метою забезпечення доказів є допомога особам, котрі беруть участь у справі, одержати для подання до суду докази, отримання яких у майбутньому може стати неможливим або ускладненим. Забезпечення доказів спрямоване на недопущення їх знищення чи втрати, з'ясування фактичних обставин справи.

Виникає, на нашу думку, потреба застосування зваженого підходу щодо здійснення права на зупинення провадження у справі та права на забезпечення доказів. Вважаємо, що особи, які беруть участь у справі, повинні бути наділені можливістю здійснення останнього й у разі зупинення провадження у справі, і не чекати спливу строків останнього, оскільки через такий проміжок часу забезпечення доказів може виявитись уже неможливим. Крім того, на користь такої позиції свідчить можливість забезпечення доказів ще до подання позовної заяви, тобто відкриття провадження у ній. Слід також звернути увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 135 ЦПК України заява про забезпечення доказів може розглядатись за відсутності осіб, які беруть участь у справі, щоправда за умови їх повідомлення, а згідно з ч. 3 цієї статті — лише за участю заявника. Аналіз обставин, що виступають підставами для зупинення

провадження у справі, вказує на те, що за окремими із них є можливою участь осіб, які беруть участь у справі, у розгляді заяви про забезпечення доказів, коли провадження у справі зупинене, наприклад, у разі призначення судом експертизи та ін. Коли ж повідомлення всіх осіб, які беруть участь у справі, є неможливою з об'єктивних обставин, варто передбачити, на нашу думку, можливість забезпечення доказів лише за участю заявника.

Вважаємо за необхідне закріпити можливість здійснення цього права так званими потенційними сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, зокрема, у разі зупинення провадження у справі у зв'язку зі смертю або оголошення фізичної особи (сторони), якщо спірні відносини допускають правонаступництво, злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, оскільки до відновлення провадження у справі в цих випадках може пройти значний проміжок часу, внаслідок його спливу може бути втрачена можливість забезпечення доказів, не буде чого забезпечувати. Ці докази можуть мати істотне значення при вирішенні справи. З метою уникнення зловживань здійснення права на забезпечення доказів цими суб'єктами можливе встановлення окремої підвищеної ставки судового збору, наприклад, у подвійному розмірі, тобто для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців 1 розмір мінімальної заробітної плати, а для фізичних осіб — 0,4 розміру мінімальної заробітної плати. У разі ж їх фактичного вступу у процес та відновлення провадження у справі надмірно сплачена сума судового збору може їм повертатись. Крім того, у разі їх невступу у процес на вказаних осіб можна покласти обов'язок відшкодування збитків, заподіяних у зв'язку із забезпеченням доказів. Вважаємо, що вказані зміни слід внести до ст.ст. 133–135, 203 ЦПК України.

ЦПК України також не регламентує, чи можливе здійснення права на забезпечення позову у випадку, якщо провадження у справі зупинено. Відсутні роз'яснення з цього питання у Постанові Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову" [15]. Знову ж таки, як уже зазначалось вище, ЦПК України визначає строки, на які зупиняється провадження у справі. Разом з тим актуальність вжиття заходів забезпечення позову зростає з огляду на тривалість часових меж, на які зупиняється провадження. Цей період часу може використовуватись особами, які беруть участь у справі з метою вчинення дій, які в майбутньому дозволяють успішно ухилитися від виконання рішення суду чи роблять його неможливим. Після його спливу та відновлення провадження особа, яка бере участь у справі, у зв'язку із невчиненням дій щодо забезпечення позову може втратити потребу в судовому захисті, оскільки в разі ухвалення судового рішення на його користь виконання його стане неможливим. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне встановити в цивільному процесуальному законодавстві баланс щодо здійснення процесуальних прав окремими особами, які беруть участь у справі, та закріпити у ньому можливість забезпечення позову, якщо провадження у справі було зупинено. Закріпленню таких положень сприяє, на нашу думку, й процедура розгляду заяви про забезпечення позову, зокрема без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у

справі. Крім того, за окремих обставин, що зумовили зупинення провадження у справі, є можливим розгляд заяви за безпосередньої присутності особи, яка її подала. Допускається забезпечення позову й за умови внесення застави.

Отже, зупинення провадження характеризується такими ознаками:

- а) полягає у тимчасовому припиненні процесуальної дії на стадіях підготовки справи до судового розгляду та судового розгляду;
- б) вчинення будь-яких процесуальних дій, за винятком забезпечення доказів, забезпечення позову не допускається;
- в) настає за обставин, чітко визначених законом;
- г) неможливо передбачити момент усунення таких обставин (строки на які зупиняється провадження у справі, залежать від тривалості дії обставин, що стали підставою зупинення);
- д) зупиняє перебіг процесуальних строків;
- е) оформляється ухвалою суду, яка може виступати самостійним об'єктом оскарження.

Отже, *зупинення провадження у справі* — це оформлене ухвалою суду тимчасове припинення вчинення судом процесуальних дій, за винятком забезпечення доказів, забезпечення позову, під час підготовки справи до судового розгляду, судового розгляду, яке викликане наявністю визначених у законі обставин, що перешкоджають подальшому розгляду цивільної справи і щодо яких неможливо передбачити конкретний момент їх усунення.

Висвітленими аспектами не вичерпуються проблеми зупинення провадження у справі. Одним із напрямів наукових пошуків у розрізі заявленої тематики є розширення кола підстав зупинення провадження у справі, визначення специфіки їх застосування в певних видах проваджень, що й становитиме предмет подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Текст] // Офіційний вісник України. — 2004. — № 16. — Ст. 1088.
2. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції : постанова пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>.
3. *Кравчук, В. М.* Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України [Текст] / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. — К. : Істина, 2006. — 944 с.
4. Курс цивільного процесу [Текст] : підруч. / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.] / за ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — 1352 с.
5. Цивільний процес України [Текст] : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] ; за заг. ред. М. М. Ясинка. — Суми : Макден, 2013. — 808 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К., Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. — 1440 с.
7. *Штефан, М. Й.* Цивільне процесуальне право України: Академічний курс [Текст] : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. — К. : Ін Юре, 2005. — 624 с.

8. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої та ін. — [2-ге вид. перероб. і доп.]. — Х. : Одиссей, 2011. — 1016 с.
9. Цивільний процес України: академічний курс [Текст] : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] ; [за ред. С. Я. Фурси]. — К. : Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. — 848 с. — (Серія “Процесуальні науки”).
10. Цивільний процес України [Текст] : підруч. / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. — К. : Істина, 2012. — 536 с.
11. Цивільне процесуальне право України [Текст] : навч. посіб. / [Безлюдько І. О., Бичкова С. С., Бобрик В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. — К. : Атіка, 2006. — 384 с.
12. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : постанова пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 5 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>.
13. Зейкан, Я. П. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / Я. П. Зейкан. — К. : КНТ, 2011. — 680 с.
14. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. — К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. — 648 с.
15. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 9 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 2. — С. 2–4.

Надійшла до редакції 12.11.2015

Трач О. М. Понятие приостановления производства по делу в гражданском процессе

Раскрыто понятие приостановления производства по делу, определено проблемы, имеющиеся при его формулировании. Установлено, что в современной процессуальной науке сложились разные научные подходы к определению приостановления производства по делу, в частности, как временного перерыва в производстве по гражданскому делу, как перенесение рассмотрения дела, как временное прекращение совершения судом процессуальных действий во время судебного разбирательства, как остановки всех процессуальных действий по делу. Расширен круг признаков, которые характеризуют приостановление производства по делу. Дополнительно аргументируется, что приостановление производства по делу — это временное прекращение судом совершения процессуальных действий. Обращается внимание на возможность применения этой разновидности осложнения гражданского процесса при подготовке дела к судебному разбирательству, невозможность предвидения момента устранения обстоятельств, которые обусловили приостановление производства по делу. Обоснована потребность законодательного определения понятия приостановления производства по делу, детальной регламентации этого процессуального института. Определена необходимость законодательного определения возможности осуществления права на обеспечение доказательств, обеспечение иска после постановления определения о приостановлении производства по делу, сформулированы соответствующие предложения по внесению изменений.

Ключевые слова: *приостановление производства по делу, обеспечение доказательств, обеспечение иска.*

Trach, O. M. Concept of Stay in a Civil Trial

The concept of stay has been disclosed and problems existing in its formulation have been identified. It is found that in the modern civil procedure science different scientific approaches to determining the stay, particularly as a temporary break in the proceedings in the civil case have developed, as the transfer of the case, as the suspension of the court commission proceedings at the trial as stopping all proceedings in the case. Features that characterize the stay have been expanded. It is additionally argued that the stay — a temporary suspension of commitment of the court action. Attention is drawn to the possibility of using this kind of complication of civil procedure in preparing the case for trial, the impossibility of predicting the date of elimination of the circumstances that led to the stay. The need for the legislative definition of stay is substantiated, the detailed procedural regulations of the Institute. The necessity of the law on the exercise of the right to provide evidence to ensure the claim after enactment of the decree on stay, formulated relevant proposals to amend the civil procedure law.

Keywords: *stay, suspension of proceedings, providing evidence, security for claim.*

